

KDY SE ZRODILA TEORIE SPRAVEDLIVÉ VÁLKY V ZÁPADNÍM KULTURNĚ-CIVILIZAČNÍM PROSTORU?

MICHAL RIGEL, Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra filozofie a společenských věd, Hradec Králové, ČR

RIGEL, M.: When Did the Just War Theory Originate in the Western Cultural Area?
FILOZOFIA, 78, 2023, No 1, pp. 40 – 58

The effort to periodize the birth of just war theory in the Western cultural space is characterized by a lack of consensus. An overview of academicians' proposals to place the origins of just war theory on a timeline unveils the surprisingly vast span of the theory's history. This paper takes an unconventional approach to the problem of defining the period of its creation by turning attention to the use of language. It conducts a semantic analysis of the concept of "theory", demonstrating the various sometimes conflicting uses of the term within the field. It argues further that this greatly complicates discussions about determining the beginning of just war theory. The final part provides a general reflection on the essential characteristics and the very nature of just war theory as a field of study. The paper concludes that some of the specifics of the discipline make it virtually impossible to answer certain questions about the theory's origins (as well as about the identification of an undisputable founding figure).

Keywords: Just war theory – Just war tradition – History of just war – Origins of just war idea

1. Úvod

Historii oboru spravedlivé války se věnuje velké množství literatury, v níž je detailně zobrazen vývoj myšlenky i konkrétní přínos nejvýznamnějších postav.¹ Jádro této disciplíny – postupné utváření kritérií pro hodnocení morální přípustnosti válek – je intenzivně a komplexně pokryto. Stejně tak lze nalézt bezpočet komentářů k mnoha partikulárním či okrajovým otázkám z dějin spravedlivé války. Zatímco

---

¹ Historický exkurz problematiky je patrně nejdovedněji proveden zde: Johnson (1975 a 1981), Christopher (2004, zejm. 8–103), Bellamy (2006, zejm. 15–134), Lee (2012, zejm. 35–67), Corey, Charles (2012), či pro vynikající soubor pramenů ke studiu problematiky viz Reichberg – Syse – Begby (2006); May – Rovie – Viner (2006) aj. Téma je přitom solidně pokryto i pro čtenáře orientovaného pouze na české a slovenské jazykové prostředí, viz zejm. Johnson (1997), Rosůlek (2007), Hutečka (2008), Koniar (2009, 2011, 2016), Holub (2009, 27–61), Sutor (2014, zejm. 13–99) aj.

u některých z nich existuje relativní shoda při výkladu, jiné jsou stále předmětem diskusí a odpovědi na ně se různí. Za jednu z takových problémových otázek, kde chybí široký konsensus, lze označit identifikaci zakladatelské postavy teorie spravedlivé války a pátrání po jejím počátku v západní kulturně-civilizační tradici.² A právě těžkostem při zodpovídání této fundamentální otázky se článek věnuje. Jeho součástí je přehled existujících odpovědí z akademického prostředí, z nějž lze vyčíst až pozoruhodný rozdíl v periodizaci: jde o více než 1000 let. Při detailnějším ohledání je nicméně zřejmé, co je příčinou překvapivě širokého rozpětí datace vzniku teorie spravedlivé války. Je jí absence shody na tom, jakou míru komplexity a hloubky zpracování považují diskutující za dostatečnou. Pro některé jsou už první dochované úvahy z oblasti spravedlivé války dokladem o založení teorie, pro jiné jsou však málo systematické a nedostatečně propracované, aby aspirovaly na skutečně plnohodnotné prvenství (a mluví se o nich spíše jako o prototeorii či předpokladech a kořenech teorie).

Lze si logicky klást otázku, zda by kvalita argumentace ve prospěch kterékoliv zakladatelské postavy (či konkrétního období zrodu) mohla mít sílu o primátu jednoznačně a kvalifikovaně rozhodnout. Tento text se nicméně úkolem komukoliv prokazatelně přiřknout prvenství nezabývá, jelikož se ukazuje, že s ohledem na povahu disciplíny spravedlivé války jsou prostředky k takovému posouzení značně omezené. Spravedlivá válka coby neexaktní a sociálně konstruovaná disciplína proměňuje v průběhu času dynamicky svůj obsah, a v některých ohledech je dosti složitě zpětným pohledem napříč dějinami objektivně hodnotit stupeň komplexity zpracování teorie. V rámci obecnějšího zamyšlení nad tím, jakým oborem spravedlivé války je a jaké jsou její základní charakteristiky, však vychází najevo, že absence všeobecně akceptovatelných a nepodmíněných kritérií k rozhodnutí o vzniku teorie spravedlivé války není jedinou překážkou. Věc totiž komplikuje

---

² Myšlenka spravedlivé války má svoji západní tradici (která se prvně objevuje na evropském kontinentě) a v textu je diskutován výlučně její zrod, nicméně lidé pochopitelně podrobovali válku kritickému morálnímu hodnocení i mimo západní hodnotový a myšlenkový prostor. Tak vznikají do určité míry svébytné tradice spravedlivé války, které ovšem při bližším ohledání nabízí i mnoho společných principů a jednotlivých prvků. Zde lze odkázat na užitečné knižní publikace, zachycující etickou reflexi války v tradici islámu (Kelsay 2007) nebo ještě východněji hinduismu (Roy 2012) a konfucianství (Lo – Twiss 2015). Dále jsou k dispozici sborníky a díla, mapující v jednotlivých kapitolách pohledy na morální přípustnost války v tradici buddhismu, sikhismu a myšlení v Koreji, Japonsku, ale i severní či sub-saharské Africe nebo u Aztéků a Inků (Nardin 1998; Robinson 2003; Brekke 2006; Raaflaub 2007; Popovski – Reichberg – Turner 2009; Hensel 2010; Cox 2017; Cordeiro-Rodrigues, Singh 2019 aj.). Zcela závěrem ještě odkazy na zdroje, které vymezují složitě definovatelné a mnohovýznamové pojmy jako *kultura*, *civilizace*, *kulturně-civilizační okruh* (Sokol 2002; Hrubec 2008, 17 – 29; Soukup 2011, 16 – 47) nebo pojmy zaměnitelné jako *evropský*, *západní*, *euroamerický* apod. (např. Pagden ed. 2002; McCormick 2010).

i odlišné vnímání obsahu sousloví *teorie spravedlivé války*, kterému se text dále podrobněji věnuje. Toto slovní spojení bývá používáno ve dvou základních významech: jednak jako *doktrína* (či skutečně jako *teorie*, tj. užší pojetí – vnitřně koherentní soustava poznatků) a poté jako *tradice* (tj. širší pojetí – volnější rámec úvah s jednotícím tématem). Cílem centrálních pasáží článku je na toto terminologické zmatení upozornit a oba přístupy k chápání pojmu *teorie* jednoznačně odlišit a vymezit vedle sebe takovým způsobem, z něžž bude jasné, že nejde pouze o technicistní, ale skutečně podstatné rozdíly s konkrétními důsledky. Jedním z příkladů, kde jsou patrné důsledky konfuzního užívání termínů, je i složité hledání shody na zakladatelské postavě oboru. Jak se nicméně ukazuje v závěrečném segmentu tohoto textu, tak ani tehdy, dojde-li k jasné diferenciaci významu sousloví *teorie spravedlivé války*, neotevívá to cestu k definitivnímu zodpovězení otázky o době vzniku.

2. Teorie spravedlivé války a proč je obtížné nalézt počátek?

V západním kulturně-civilizačním myšlenkovém prostoru se pod sousloví *spravedlivá válka* (*bellum justum*) neřadí jakékoliv libovolné morální hodnocení války či její nestrukturovaná reflexe, ale patří tam především ty úvahy, které korespondují s přesvědčením, že válka může být za určitých předpokladů a okolností spravedlivá (přičemž součástí daných úvah je popis těchto okolností a artikulace takových předpokladů). Tradičně se proto jako *teorie spravedlivé války* označuje normativní koncept, stanovující za jakých konkrétních podmínek je možné se legitimně uchýlit k válce – *jus ad bellum* – a jaká specifická pravidla je nutné dodržovat po jejím zahájení – *jus in bello*. Výsledkem po několik století probíhající debaty autorů od starověku až do současnosti (souborně a pohromadě na jednom místě viz zejm. Brunstetter – O’Driscoll 2018) je soubor standardizovaných kritérií, sloužících jako vodítko pro rozhodnutí o morální přípustnosti války: nejčastěji jde o šest kritérií zahájení války – spravedlivý důvod, správný záměr, legitimní autorita, proporcionalita cílů, dostatečně vysoká pravděpodobnost úspěchu a válka jako krajní řešení, resp. tři kritéria vedení války – rozlišování mezi komatanty a civilisty, proporcionalita prostředků a vojenská nutnost (přehledně viz Koniar 2011, 129 – 207; Lee 2012, 68 – 96; komplexně potom viz Coppieters – Cuelemans – Fotion 2003, 27 – 169). Obsah těchto kritérií nicméně nikdy nebyl vnímán jako nezpochybnitelná ortodoxie a ani nadále není přijímán zcela neproblematicky a dogmaticky, nýbrž je odborně diskutován a kontinuálně kriticky přezkoumáván a aktualizován, podobně jako celé odvětví spravedlivé války. Permanentní revize vedla k postupnému dopl-

ňování konceptu o nové ideje, včetně těch, které velmi výrazně proměňují a doplňují dosavadní základní kategorie, viz například *jus post bellum*,³ případně i *jus ad vim*⁴ či *jus ex bello / jus terminatio*.⁵

Intenzita soudobého výzkumu, který se z různých pozic věnuje různým aspektům ospravedlnění vojenských aktivit, svědčí nejen o významu, jaký je dnes této problematice přikládán, ale rovněž o dominantní úloze, kterou v tomto úsilí zastává disciplína spravedlivé války – ta doopravdy není žádným historickým a muzeálním artefaktem, ale živou kategorií, jež slouží i pro hodnocení vojenských konfliktů poslední doby (Weeks 2010; Fisher, Biggar 2011; Cohen-Almagor 2013 aj.). V rámci bohaté reflexe historie tématu v západním intelektuálním prostředí nezbyvá mnoho bílých míst, které by bylo potřeba zaplnit, přesto je možné identifikovat několik bodů, na kterých neexistuje všeobecná shoda. Mezi ně patří i jedna sporná otázka principiálního významu: odkdy je vlastně možné hovořit o zrodu teorie spravedlivé války v západním kulturně-civilizačním prostoru?

Asi nejčastěji sice bývá za zakladatelskou postavu označen jeden z nejvýraznějších raně křesťanských filozofů a teologů Aurelius Augustinus, viz Ramsey (1961, 15), Markus (1983, 1), Barnes (1988, 771), Robinson (2008, 114), Mattox (2006, 1 –

---

³ Pod tímto označením se stručně řečeno skrývá jakýsi postkonfliktní management, zahrnující zabezpečení základních potřeb obyvatel, odstranění nevybuchlé munice, nášlapných min a dalších záležitostí pro budoucí generace, vč. komplexního úsilí vypořádat se s minulostí a předat hlavní viníky a válečné zločince spravedlnosti. Do této kategorie zpravidla spadá i snaha o vykořenění příčin války, budování politických institucí a státní správy atp. (Orend 2006, 160 – 222; May 2012; Stahn – Easterday – Iverson 2014).

⁴ *Jus ad vim* (= *spravedlivé použití síly*) je nedávno navrženou kategorií, tematizující schopnost tradičních kritérií poskytnout efektivní etický rámec pro hodnocení stále častěji se objevujících vojenských akcí, které jsou velmi omezené co do svého rozsahu. Tyto akce sice stále využívají ozbrojenou sílu, ale oproti masivní pozemní invazi či rozsáhlému bombardování u standardně vedených válek jde o výrazně nižší míru. Řadí se tam pouze selektivní, jednorázové a časově ohraničené operace elitních jednotek, individuální a přesně zacílené raketové údery, atentáty apod. Omezený charakter a nízká intenzita těchto úderů snižuje ekonomickou náročnost, destrukci a lidské ztráty (na obou stranách) a minimalizuje jiné nepředvídatelné a často katastrofické důsledky, které doprovází konvenční vojenské konflikty, jež jsou uskutečněny ve větším měřítku. Tyto „ctnosti“ samo sebou nemusí znamenat, že jde o plně ospravedlnitelné akty – a je právě úkolem teorie spravedlivé války nalézt prostředky, jak tyto nové trendy ve válčení uchopit (Ford 2013; a zejm. Galliot 2019).

⁵ Další nová kategorie, aspirující prosadit se mezi stávající soubor pravidel, akcentuje etický rozměr správného načasování konce probíhající války (tj. *ex bello*, příp. *terminatio*). Ta by nikdy neměla být zbytečně prodlužována a autoři, kteří se o formulaci kategorie zasloužili, nabízí kritéria, jež mohou signalizovat, že prahové hodnoty užitku pokračování války byly překročeny, což má vést k rozhodnutí ji ukončit. Kdyby aktéři války na tyto (pokud možno) nezávislé a objektivní ukazatele nedbali a v boji pokračovali, mohli by být za budoucí škody morálně odpovědní (event. by mohl být legitimizován vojenský zásah třetí strany, která by na základě krytí daty o vhodnosti ukončení války mohla vstoupit do hry a pokusit se konflikt ukončit). K dílům iniciátorů projektu viz zejména Moellendorf (2008 a 2015) a Rodin (2015) aj.

6 a 2018, 13), Messina, de Paulo (2011, 23) aj., ale faktem je, že ani on neposkytuje jedno ucelené pojednání zasvěcené danému tématu, kde by se s otázkou komplexněji vypořádal a explicitně formuloval své závěry spolu s kritérii spravedlivé války. To si uvědomuje většina výše zmíněných autorů, kteří sice připouští, že není k dispozici žádná systematické zpracování látky (ve smyslu samostatného rozsáhlejšího textu), nicméně zdůrazňují, že *ad hoc* útržky rozprostrané napříč pracemi Augustina (pro výběr těch nejdůležitějších viz Reichberg – Syse – Begby 2006, 72 – 90 či Augustinus 2007, 205 – 226) jsou vyjádřeny v rámci vlastního pevně strukturovaného myšlenkového systému, který obsahuje konzistentní premisy, jež poskytují možnost dedukovat odpovědi na mnohé klíčové otázky a dilemata etiky válčení (a to v mnoha ohledech až dodnes). Proto již v tomto momentě jde podle jejich soudu o soustavnou *teorii*, jakkoliv nevyřčenou přímo.

Naopak na neexistenci přímého pojednání poukazují jako na zásadní nedostatek a diskvalifikující prvek u konstitutivní osobnosti tématu, viz např. Swift (2007, 288 – 289), Syse (2007, 36 – 37) aj., kteří popisují, že Augustinovi byla zakladatelská role připsána toliko na základě prostého faktu proliferace jeho myšlenek mezi budoucí myslitele, zabývající se otázkami etiky válčení. Pro ty se stanoviska Augustina stala základním referenčním rámcem úvah, čímž byla do velké míry fakticky determinována podoba oboru. Způsob, jakým se Augustinovy poznámky k tématu etiky válčení dostaly do hlavního kánonu *tradice* spravedlivé války a daly vzniknout určitému „narrativu“ (Elshtain 1992, 323), popisují s různými hodnotícími soudy (Messina, de Paulo 2011; Wynn 2013, zejm. 9 – 31; Corey, Charles 2012, 53 – 84; či obšírně Russell 1977, 5 – 212 aj.).⁶ Augustin z výše zmíněných důvodů nepochybně může být vnímán jako jeden ze zakladatelů oboru spravedlivé války, ale skutečně souborné a vyspělé uchopení problematiky – hodné označení „*teorie* spravedlivé války“ – vykrytalizovalo podle mnohých až později, např. mezi 9. – 13. stoletím (Teichman 1986), konkrétně třeba v podobě analýzy mezi válkou a spravedlností u Gratiana (Cox 2018a, 34 – 35 a 44 – 45; Reichberg 2018, 59 – 60); dále v 11. – 13. století (Neff 2005, 49) či právě v průběhu 13. století (Moseley 2020). Další autoři se zase zmiňují o době na konci 13. století či až okolo roku 1500 (Johnson 2005, 61 a 1975, 33 – 35, resp. 1975, 8 a 75), příp. se dokonce přiklání k 16. a 17. století (McMahan 2012) nebo jej jednoduše personifikují do díla Huga Grotia (Hutečka 2008, 87). Absenci shody a velký časový rozptyl návrhů

---

⁶ K tomu ještě noticka, vysvětlující Augustinovu neochotu věnovat se zmíněným otázkám soustavně a přímo, když ve své práci *Contra Faustum Manichaeum* dí: „*Sed de iustis quidem iniustisque bellis nunc disputare longum est, et non necessarium*“ (2015, XXII, 74, CSEL 25).

v této věci dokumentují i stanoviska, hledající prvního skutečného teoretika spravedlivé války ještě před Aureliem Augustinem, nejčastěji v osobě římského řečníka a filozofa Marca Tullia Cicera, viz van Neste (2006), Stewart (2018, 8).

Podrobnější pohled do děl, jež se o stanovení počátku pokoušejí, zřetelně odhaluje zásadní obtíž konsenzuálního zodpovězení otázky: ta spočívá v rozdílné definici toho, jak moc velký stupeň systematizace, koherence a explicity pojednání o etických otázkách válčení se očekává, aby se dalo hovořit jednoznačně o „teorii spravedlivé války“ a nikoli pouze o kořenech, prototeoriích či nahodilých úvahách o etickém rozměru lidského jednání v souvislosti s válkou. Označení doby vzniku teorie spravedlivé války je přitom zjevně odvislé od stupně komplexity a elaborace, jež jsou ochotni konkrétní autoři a autorky považovat za dostatečný pro skutečnou teorii.⁷ Je proto otázkou, zdali by úroveň argumentace a kvalita obhajoby kteréhokoliv konkrétního návrhu období zrodu či zakladatelské postavy vůbec mohla být vodítkem k objektivnímu zodpovězení této otázky, už jen kvůli „sklonu k tendencnosti“. Podrobněji viz O’Driscoll (2008, 100 – 101). S ohledem na absenci pevných kritérií pro nezpochybnitelné rozhodnutí o dosažení úrovně koherentní teorie by tak asi bylo možné prohlásit, že v principu mohou být obhajitelné úplně všechny výše zmíněné návrhy, neboť věc má nejasně ohraničený charakter, je fluidní, podmíněná a částečně relativní (s dodatkem, že všeobecně akceptovatelné shody na jednom postoji nelze dosáhnout a není ani potřeba).

3. Teorie spravedlivé války – není teorie jako teorie

Studium většího množství textů o tématu spravedlivé války nicméně odhaluje ještě jednu skutečnost, která s problémem souvisí. Termín *teorie spravedlivé války* bývá

---

⁷ Zodpovězení této otázky naráží na podobný problém, jaký se objevuje při hledání zakladatelské osoby oboru mezinárodního práva. Jako „otec mezinárodního práva“ bývá asi nejčastěji uváděn nizozemský právník Hugo Grotius (např. Vreeland 1917 aj.; srov. van Ittersum 2016) a je pravda, že jeho dílo zůstává významným způsobem otištěno v podobě moderních institucí (např. *Společnost národů*) a to i takových, které fungují dodnes – nejenže sídlo *Mezinárodního soudního dvora* je v nizozemském Haagu, ale i další dokumenty OSN nesou Grotiův odkaz, např. *Všeobecná deklarace lidských práv*, příp. výrazně i *Ženevské úmluvy*. Nicméně i on měl pochopitelně své předchůdce, jejichž myšlenky zpravidla znal a dále je syntetizoval, interpretoval a inovoval spíše nežli by přišel s vlastním zásadním vkladem co do obsahu a chápání problému (jde mj. o Pawła Włodkowica, viz Belch et al. 2018 aj.; Francisca de Vitoriu, viz Beneyto – Varela 2017 aj. či Alberica Getniliho, viz Domingo, Minnucci 2020 aj.). Komplexní hodnocení etapy postupného utváření mezinárodního práva nabízí např. Stephen Neff (2014). Tak jako u mezinárodního práva, kde se hovoří o dávných *kořenech*, *konceptualizaci* a posléze o *systematizaci*, je i v případě spravedlivé války častým scénářem popis následujícího vývoje: v antice se nachází „základy“, jež se dále typicky prostřednictvím Aurelia Augustina „konceptualizují“ a integrují do křesťanství, až se konečně např. v podobě Gratiana, Tomáše Akvinského či pozdějších postav „konstituují do podoby systematické teorie“. Augustinovy glosy nemusely být samy o sobě teorií, ale „prosákly“ a promluvíly do podoby budoucích teorií.

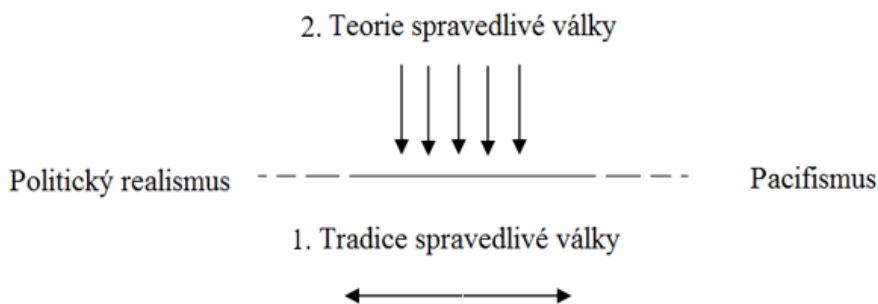
v korpusu tematicky relevantní literatury využíván pro označení dvou poněkud odlišných věcí, což může v diskutované otázce způsobovat ještě další zmatení. Jde o následující pojetí:

1) **teorie spravedlivé války** = *speciální disciplína a podobor politické filozofie*, v jehož rámci se po několik století normativně diskutují etické a morální aspekty válčení (tzv. „společná meditace“, viz Corey, Charles 2012, 10; či ucelený „nativ“ viz Elshtain 1992, 323). V tomto smyslu jde o proměnlivý a neustále kriticky přezkoumávaný a doplňovaný proud různých (více či méně homogenních) úvah a idejí, vycházejících z přesvědčení, že existují situace a okolnosti, kdy je použití násilí na kolektivní úrovni v omezené míře ospravedlnitelné, zejm. dodrží-li se konkrétní podmínky. Tyto úvahy ve svém celku vytváří ucelenou formu *teorie spravedlivé války* s určitými jednotícími prvky (rodová podobnost) a principy, tak jak o ní mluví Alex Bellamy (2006, 2 – 5).

2) **teorie spravedlivé války** = *jedna koherentní, dobře podložená, systematická teorie a plně sourodá fixní doktrína*, (příp. soubor empiricky či experimentálně testovatelných hypotéz snad až ve smyslu přírodních věd), která by měla být schopna pomocí formulace konkrétního souboru pravidel a kritérií definovat a komplexně ospravedlnit obsah, principy a vzájemný vztah zahájení, způsobu vedení a ukončení války s nárokem na obecnou pravdivost a platnost (lze si též představit ve formě jakéhosi *algoritmu* či komprehensivního *manuálu*, jak vést válku).

Termín *teorie spravedlivé války* jednou reprezentuje samotnou ideu disciplíny i s jejími dlouhými dějinami (pro vybrané příklady, kde lze jednoduše odkázat na název knihy či článku, viz např. Elshtain (1992), Evans (2005), Mattox (2006), Walzer (2006), Farrel (2013), O’Driscoll (2019), Moseley (2022) aj. A podruhé sousloví *teorie spravedlivé války* představuje užší označení jednoho konkrétního učení uvnitř celého širokého myšlenkového rámce spravedlivé války (znovu pouze ty příklady, kde lze způsob použití snadno vyčíst z titulu, viz např. Langan (1984), Walters (1984), van Neste (2006), Fotion (2007), de Paulo – Messina – Tompkins (2011) aj. Není přitom žádnou výjimkou, ba spíše je dokonce pravidlem, že v obsahu jmenovaných textů opakovaně dochází k zaměnitelnému využití *teorie spravedlivé války*, jež střídavě reprezentuje oba významy – celý kánon i individuální teorii.

Významový rozdíl zachycuje i následující autorský diagram, který s ohledem na přehledné odlišení raději rovnou nabízí pro první způsob využití *teorie spravedlivé války* (tj. pojetí č. 1 výše) variantu *tradice úvah o spravedlivé válce*:

Zdá se totiž, ač jde o silně zaběhnoutou praxi, že pojem *teorie* není nejvhodnější využívat pro označení celého oboru. Primárně přece výraz *teorie (spravedlivé války)* sémanticky evokuje jednu unifikovanou, jasně vymezenou a vnitřně plně sourodou fixní doktrínu, avšak v samotné disciplíně spravedlivé války jde spíše o *rámec úvah, myšlenkovou tradici* či *tematicky sjednocený diskurs a soubor poznatků*, o kterém lze v holistickém smyslu jen s obtížemi hovořit jako o homogenní *teorii*. Při seznámení s dějinami oboru lze pozorovat existenci velmi pluralitního prostředí, ve kterém vedle sebe koexistují rozmanité konkurenční *teorie* (a zde už je vhodné označení *teorie* ponechat⁸). Ty se liší i v natolik základních otázkách jako například přesvědčení o vzájemné ne/závislosti kategorií *jus ad bellum* a *jus in bello* či tvrzení o ne/zpochybnitelnosti morální rovnosti bojujících (kombatantů) a imunity nebojujících (civilistů), viz debata mezi zastánci tzv. *standardní* či též *tradiční* *teorie* spravedlivé války (zejm. Walzer 2019 aj.) a tzv. *revizionisty* (zejm. Rodin 2002; McMahan 2004; Frowe 2014 aj.).⁹ Nejednota panuje i v případě rozdílného počtu a interpretací předkládaných kritérií, další odlišnosti se nachází v různé míře restriktivního přístupu k využití násilí, jež některé „verze spravedlivé války“ posouvá blíže k politickému realismu a jiné zase k pacifismu.

⁸ Ačkoliv i tak může být pro některé označení *teorie* spravedlivé války trochu zavádějícím pojmenováním s odkazem na to, že její obsah nikdy není čistou *teorií*, jež má i zůstat na úrovni *teorie*, ale spíše návrhem ctnostného jednání v praxi, jakousi *praktickou moudrostí* (nikoli vzdálenou tomu, pro co Aristotelés používal termín *frónésis*, tj. extrémně zjednodušeně řečeno základní schopnost rozpoznat náležitá jednání a činit správná rozhodnutí (Aristotelés 2013, 1140b – 1145a, tj. 139 – 151).

⁹ Pro hlavní sporné momenty a dynamiku diskuse viz Lazar (2016 a 2017), příp. ve zdejším prostředí Velek (2011, zejm. 19 – 44, 71 – 98, 184 – 223), Koniar (2018).

A pokud teorie spravedlivé války (myšleno v plurálu) v podstatě v každé ze svých individuálních podob vychází z odlišných premis – některé mohou být náboženského, jiné zase sekulárního charakteru atp. – a navrhují rovněž podstatně odlišné závěry, vzniká taková míra nekompatibility, jež prakticky neumožňuje mluvit o celém oboru jako o *jednotné teorii* (myšleno v singuláru); podrobněji viz Koniar (2011) s výstižným titulem *Spravedlivá vojna: teória či teórie?*; srov. i Bellamy (2006, 2 – 5), Corey, Charles (2012, 7 – 10, 14 – 21), Lee (2012, 30 – 31) aj.¹⁰ Jako výrazně lepší podoba pojmenování celé množiny poznatků z oboru se proto zdá být *tradice spravedlivé války* (pochopitelně opět myšleno v singuláru), představující ve výše prezentovaném grafickém znázornění – spíše než jeden konkrétní bod – širší kontinuum a určitý interval, zahrnující v sobě jednotlivé rozmanité teorie spravedlivé války, ať už se jedná o ty v hlavním proudu nebo o ty marginální či úplně hraniční.¹¹ Upřednostnění termínu *tradice* tedy znamená odmítnutí myšlenky o jedné monolitické a statické teorii či doktríně, ale nikoli myšlenky, která jinak činí disciplínu spravedlivé války tím, čím je – přesvědčením, že za určitých okolností a po naplnění určitých podmínek může být i organizované použití vojenské síly pro politické účely (včetně například zabíjení), morálně přípustné a ospravedlnitelné.¹²

---

¹⁰ Podobně jako v případě spravedlivé války jde i u feminismu či anarchismu (jakožto filozofických směrů, politických ideologií či sociálních teoriích) o rámec, jehož obecným a sjednocujícím cílem je v prvním případě snaha upozornit na nerovné postavení žen a mužů a hledání příčin a řešení tohoto stavu, a ve druhém případě odstranění nedobrovolných hierarchií a moci a nadvlády člověka nad člověkem. Tyto rámce vytváří mantinely pro extrémně pluralitní a diverzifikovaná vyjádření, jež jsou natolik různorodá, že by se snad dalo občas uvažovat i o *feminismech* a *anarchismech* v plurálu.

¹¹ Ve skutečnosti lze i termín *tradice* používat v množném čísle jakožto pojem o něco obecnějšího charakteru nežli *teorie*, ale o něco specifitější povahy než holisticky pojatá tradice ve smyslu celého oboru. Takto chápané tradice, či subtradice spravedlivé války (a jejich další menší součásti, lze snad říci i *sub-subtradice*) sdružují vzájemně velmi blízké soubory přesvědčení o etickém přístupu k válce na různých úrovních. Mezi příklady takových odnoží patří tradice přírozeněprávní, pozitivněprávní, sekulární či humanistická a náboženská, kam dále spadá protestantská i katolická tradice, jejíž součástí je mj. tradice svaté války, kanonického práva a scholastická, příp. neoscholastická tradice, pod něž lze zase řadit tu tomistickou, salamanské školy atd. atp. (jedním z autorů, kteří se o vnitřní klasifikaci oboru pokouší, je např. Bellamy 2006). Dalším možným využitím sousloví tradice spravedlivé války v plurálu je označení pro vícero svěbytných kulturně-civilizačních či náboženských tradic spravedlivé války, viz Kelsay – Johnson (1991), Sorabji – Rodin (2006), Reichberg – Syse (2014), Morkevičius (2018).

¹² Termín tradice spravedlivé války by mohl nalézt (a také občas nalézá – Brown 2011) svůj významový ekvivalent v sousloví *myšlení o spravedlivé válce*. Citovaný autor vede distinkci mezi *teorií* a *tradicí* (tj. *myšlením* či možná lépe *přemýšlením o spravedlivé válce* – v orig. *just war thinking*) poukazem na to, že zatímco tradice se soustředí na *kladení otázek*, teorie je především o *hledání odpovědí*.

4. Tradice spravedlivé války a proč je nadále obtížné nalézt počátek?

Pokud dojde k porozumění *teorie spravedlivé války* způsobem, pro nějž je jinak adekvátnější termín *tradice spravedlivé války*, a obsah sousloví bude představovat proměnlivý a neustále doplňovaný proud rozmanitých úvah ohledně ospravedlnění válčení, které ve svém celku vytváří určitou formu *summy oboru*, a pokud se zároveň rezignuje na požadavek vysoké míry sofistikovanosti a vnitřní soudržnosti, potom takové pojetí *teorie spravedlivé války* zcela proměňuje pátrání po jejím počátku. Je-li totiž současně možné *tradici* v minimální definici charakterizovat jako „přenos čehosi z jedné generace na další“, a to dokonce bez ohledu na to, jestli si přijímající je vědom od koho to získal (viz Shils 1981, 12),¹³ lze daný popis přenosu zjevně pozorovat i v případě Aurelia Augustina. Tento údajný „otec zakladatel“ je totiž sám do velké míry právě příjemcem, neboť jakkoliv k ideji spravedlivé války částečně přispěl vlastními inovativními myšlenkami, nelze v žádném případě hovořit o vytvoření učení ex nihilo. Množství z výchozích principů spravedlivé války, které sumarizoval, aktualizoval a rozvinul, bylo položeno v zárodečné formě dlouho předtím a Augustinův význam spočívá hlavně v tom, že sám tyto zdroje důkladně nastudoval a určitým novým interpretačním způsobem zapracoval do vlastního myšlenkového systému, viz van Neste (2006), Mattox (2006, 14 – 18), Keller (2012) aj. Ústředním bodem tohoto celku se stala křesťanská víra, a právě s následnou expanzí křesťanství, v němž získalo jeho učení ve věci spravedlivé války silnou pozici, se masivně rozšířily a v podstatě kodifikovaly jeho závěry, což dalo vzniknout přesvědčení o jeho zakladatelské roli.¹⁴

I tento volnější způsob hledání počátku tradice spravedlivé války (tj. vystopování prvního autora, který s myšlenkou o tom, že válčení lze ospravedlnit, přišel) má ale svá úskalí a ani posun k Augustinovým bezprostředním inspiračním zdrojům, či ještě starším předchůdcům, nemusí být jednoduše přijatelným řešením. Záleží totiž na tom, jak stabilní má genealogie celého oboru být a jestli je nutné, aby současná podoba hlavního proudu tradice úvah o spravedlivé válce poskytovala přímé spojení s onou „první formulací“ ideje spravedlivé války, jež by tak byla prokazatelně předávána z osoby na osobu a zůstala živá po celá staletí. Není snad překvapivé s ohledem na propast více než 1500 roků, že např. Augustinovo pojetí spravedlivé války se od toho nynějšího v mnoha klíčových věcech velmi odlišuje

---

¹³ Termín *tradice* se dočkal v humanitních a sociálních vědách své pečlivé reflexe a rozeznat lze různá uchopení pojmu, jeho rozličná hodnocení i další zajímavé postřehy, nejkonkrétněji ve vztahu ke spravedlivé válce viz O'Driscoll (2018b).

¹⁴ Aurelius Augustinus, vycházející z učení Bible a zdrojů římské myšlenkové tradice si pochopitelně byl sám vědom toho, že se tématem zabývali i někteří myslitelé před ním, byť ve svém systému do velké míry usiloval o syntetizaci a inkorporaci jejich myšlenek do takového celku, který by dosavadní vědění v určitém smyslu vyčerpal a sám se stal novým výchozím bodem.

a jen těžko by se tak hledala nit, která by se od něj bez přerušení vinula až k současným úvahám, viz např. jeho opomíjení dnes zcela kruciólní otázky přípustnosti (individuální) sebeobrany, na níž u moderních a v současnosti aktivních autorů do velké míry spočívá celé ospravedlnění války, viz Walzer (2019, zejm. 123 – 124), Norman (1995, 117), Rodin (2002, 134 – 140) aj.; k sebeobraně jako nedotknutelné možnosti aktivovat vojenskou sílu i Charta OSN 1945, čl. 51. Avšak nejde pouze o jednotlivé rozdílné prvky, když se liší i celé vyznění Augustinova uchopení spravedlivé války, připomínající *etiku ctnosti*, zatímco dnes je v kurzu spíše mix *deontologicko-konsekvencialistického* přístupu.

Na podobném základě by se přitom daly vyloučit i mnohem starší dochované reflexe ospravedlnění války z období antiky a doby před naším letopočtem, které požadavku nepřerušeno lineárního a čistě kumulativního vývoje od počátku až do dneška nedokážou dostát. S ohledem na stanovování limitů použití síly a konkrétní navrhovaná restriktivní opatření ve vztahu k válce mají sice někteří tendenci vybrané osobnosti starověku na mapu tradice spravedlivé války skutečně zakreslit (viz např. Johnson 1991; Bellamy 2006, 15 – 29; Sorabji 2006; Husby 2009; Syse 2010; Raymond 2010; O'Driscoll 2015 a 2018a; Koniar 2016; Cox 2018b aj.). Mezi tehdejšími a současnými uchopením oboru spravedlivé války se ovšem rozprostírá propast mimo jiné i kvůli široce rozšířenému způsobu, jakým docházelo v antickém světě k selektivnímu přístupu k ochraně lidských životů a odepření universalit základních lidských práv – jde pochopitelně o otázku tzv. *barbarů*. A tato propast je natolik hluboká, že se zdá perspektivou hlavního proudu dneška zařazení starověkých autorů nemožné.¹⁵ Ostatně důležité konstitutivní prvky, které by pomyslným mostem spojovaly jakýkoliv současný proud úvah o spravedlivé válce s ranou tradicí (v její původní podobě) se vytratily v naprosté většině případů, a to i v rámci užšího a konzistentnějšího pojetí spravedlivé války – v etické doktríně současné katolické církve, viz Johnson (2005, 63).

Činí-li to ovšem problematickou identifikaci samého začátku úvah o spravedlivé válce prostřednictvím homologického chápání celého oboru,¹⁶ vyžadujícího navíc mezi dvěma sledovanými jevy kontinuitu, nemusí to nutně znamenat absolutní

---

¹⁵ To samé platí i v případě tradice židovské, kde kvůli podobné diferenciaci chování k různým skupinám obyvatel nežidovského původu a jejich hodnotové hierarchizaci (superiorní národ a jiné inferiorní, viz např. Ophir – Rosen-Zvi 2018) není možné vidět jasnou kontinuitu „příběhu“ spravedlivé války až do současnosti. Příklady zcela nehumánní a nadmíru kruté válečné praxe cituje z jednotlivých knih Starého zákona (vč. příkladů odlišného zacházení k různým populacím) např. Russell (1977, 8 – 10; dále viz Paul 1996, 178 – 180; Ondřej et al. 2010, 84 – 85; komplexněji potom Niditch 1995; Craigie 2002).

¹⁶ Pojem *homologie* se v biologii zjednodušeně řečeno používá pro označení znaku (jakkoli v průběhu samostatného vývoje v konečné podobě odlišného), jenž je u různých druhů prokazatelným

nemožnost ohraničit období trvání tradice úvah o spravedlivé válce. Pro takový účel je pouze nutné nalézt jiný způsob vnímání tradice, než jakým je nepřerušovaně trvající a z ruky do ruky předávaný soubor pravidel. Tradice lze chápat i méně rigidně jako sice „odolné, ale nikoli zcela neměnné praktiky, které podléhají neustálé modifikaci a proměně“ (Nardin 1992, 3). V tomto kontextu by mohl poskytnout lepší službu – než předchozí metafora „rodokmenu“ – poupravený myšlenkový experiment tzv. *Théseovy lodě*.¹⁷ Tradici spravedlivé války by se v něm rozumělo jako projektu, který je neustále revidován a doplňován a jehož zastaralé, nefunkční a nepotřebné komponenty jsou postupně nahrazovány novými a to klidně až do momentu, v němž už žádná aktuální součást tradice spravedlivé války (či „lodě“) není původní.¹⁸ I tehdy by snad stále šlo považovat již vyloučené předchůdce za historickou součást volněji definované tradice, neboť výše představené minimalistické chápání spravedlivé války jako přesvědčení o tom, že válka za určitých okolností a podmínek, spolu s určitými omezeními, může být spravedlivá, poslouží jako tmel v běhu času. Od momentu první artikulace takové myšlenky jde o jakousi řadu příbuzných a v jistém smyslu k sobě se vztahujících názorů, jakkoliv třeba vzájemně kompetitivních a někdy i v určitých ohledech neslučitelných, které všechny spojují právě úvahy potenciální přípustnosti ospravedlnění války.

Takto se disciplína spravedlivé války stává mnoho století trvajícím kolektivním rozjímáním a přemýšlením, které doprovází diskuse ohledně ospravedlnitelnosti války, sahající prokazatelně až do starověku (ostatně jak konstatuje klasik oboru Michael Walzer v úvodní větě svého nejslavnějšího díla: „od té doby co muži a ženy mluví o válce, mluví o ní z hlediska správného a nesprávného“ – 1977, 3). Definitivní a nezpochybnitelné vymezení počátku spolu se stanovením jasných a konkrétních mantinelů, ohraničujících, co přesně patří do oboru, je ovšem na trvalé úrovni nedosažitelné, neboť konkrétní kanonický soubor autorů i vlastní narativ disciplíny jsou dobově podmíněné a skládá si je každá epocha samostatně. Rozhodnutí koho a co zařadit je totiž velmi selektivním výběrem prvků (jichž jinak

---

dědiectvím po společném předkovi (Flegr 2007, 12); podrobněji a v konkrétnější aplikaci ještě viz Zrzavý (1997).

¹⁷ Jde o slavný paradox, využívaný pro ilustraci jedné z podotázek filozofického problému identity, který pracuje s hádankou, zdali objekt, jehož jednotlivé komponenty jsou prostřednictvím oprav postupně zcela vyměněny, zůstává původním objektem (příp. dokonce zdali by jeho uschované originální díly po znovusestavení byly jediným skutečně původním objektem či snad, což zní pochopitelně trochu absurdně, druhým totožným a zcela identickým objektem spolu s tím, jenž je složen z nových částí). Tyto úlohy řeší již antičtí autoři, viz Platón (1996, 139a – 139e, tj. 33 – 35) a popularizují je novověcí myslitelé jako např. Thomas Hobbes (1839, 132 – 138).

¹⁸ Podobně i J. T. Johnson (2009, 252), připodobňující tradici spravedlivé války k proudu myšlenek, který se vine historií jako korytem řeky, a ač stále zůstává proudem, tak zatímco pluje, zbavuje se některých částí a bere za své jiné, když se k tomu navíc občas dělí ještě na vnitřní proudy a ramena řeky, které ale poté zase splývají.

historie nabízí přehršel), které nejlépe konvenují aktuálně převládajícímu chápání jádra ideje spravedlivé války. Právě proto se v průběhu času proměňuje a nadále bude proměňovat i datace zrodu a hlavní zakladatelská postava.

5. Závěr

Opakované intenzivní debaty na téma spravedlivé války daly v průběhu dějin vzniknout obdivuhodnému korpusu pramenů a literatury, který je dnes pro etické hodnocení válečných konfliktů k dispozici. Tento text reagoval v rámci velmi důkladně zpracované a obsáhlé látky pouze na jedno z problematických míst – otázku, kam situovat období zrodu teorie spravedlivé války a jak jednoznačně identifikovat zakladatelskou postavu. Dosavadní literatura zasazuje dobu vzniku do rozmezí hned několika staletí. Klíč k porozumění tomu, proč je rozpětí tak široké, poskytuje nezvyklý způsob uchopení otázky prostřednictvím jazykové analýzy pojmu *teorie* a rozlišení významů, ve kterých se v akademických textech objevuje.

Jak článek ukazuje, tak pro některé znamená *teorie spravedlivé války* cosi jako odbornou disciplínu, kde se systematicky debatuje o morálním rozměru války ze specifické pozice, kterou charakterizuje sdílené přesvědčení účastníků diskuse o tom, že válka může být v určité situaci – a při dodržení specifických podmínek a omezení – spravedlivá. Jinými je zase pojem *teorie spravedlivé války* vymezen exkluzivněji a nejde již o heterogenní proud úvah s jednotícím tématem, ale o popis vnitřně koherentní doktríny se zcela konkrétně formulovanými kritérii, jež mají normativní platnost při morální reflexi zahájení a vedení války.

A právě tuto obsahovou distinkci pojmu *teorie* je důležité mít na vědomí při zodpovídání otázky po zakladatelské postavě či hledání období vzniku. Jinak budou totiž odpovídat ti, kteří mají na mysli komplexní, systematicky pojatou a sofistikovaným způsobem rozpracovanou teorii spravedlivé války (půjde zpravidla o zasazení do pozdější doby) a jinak ti, kteří otázku po zrodu teorie spravedlivé války chápou jako hledání vzniku jakési platformy pro konverzaci či jakéhosi společného výzkumného pole, poskytujícího zázemí pro jakkoliv proteovskou a vnitřně diverzifikovanou množinu úvah o tématu spravedlivé války (ti budou ochotni vidět první náznaky výrazně dříve).

Konstatování této odlišnosti při užívání sousloví *teorie spravedlivé války* má navíc za následek zpochybnění smysluplnosti hovořit – v rozporu s pevně zavedeným lexikem – o celé disciplíně jako o *teorii spravedlivé války*, neboť v tomto případě zjevně nejde o jednu *teorii* či *fixní doktrínu*, ale spíše o sféru úvah a diskusí, vytvářejících pestrou mozaiku s jednotícím tématem, pro niž je mnohem přiléhavější termín *tradice spravedlivé války*. Termín *teorie spravedlivé války* by tak měl být nadále omezen pro použití v užším smyslu, tj. pro označení uceleného souboru vnitřně zcela

koherentních pravidel a podle specifických premis formulovaných kritérií, exaktně vymezujících podmínky, podle nichž lze odpovědět, jestli je válka spravedlivá, nebo nespravedlivá. I když je možné mezi jednotlivými historicky předkládanými teoriemi spravedlivé války nalézt i některé konfliktní či zcela antagonistické pohledy, stále jde o týž disciplínu spojenou jednotící ideou. Oním referenčním bodem je přesvědčení, že válka může být za určitých okolností, při naplnění určitých podmínek a s určitými limity, spravedlivá. Tento fundament je neměnný a umísťuje všechny teorie na mapu *tradice spravedlivé války*, ač popis okolností, podmínek a omezení se v jednotlivostech může i signifikantně různit.

Kromě návrhu, jak kultivovat terminologické prostředí oboru a korektně rozlišovat mezi *teorií spravedlivé války* a *tradicí spravedlivé války*, spočívá poučení z článku v částečném zpochybnění samotného projektu hledání zrodu a identifikace hlavní zakladatelské figury. Takového cíle je totiž složité dosáhnout a to hned z několika důvodů. Tak například prohlásit, že té osobě, jež se jako první prokazatelně dotkla otázek, které se momentálně v rámci oboru řeší, aniž by o nich ovšem detailně a sofistikovaně pojednala, lze přiřknout zakladatelskou roli, je pro mnohé nepřesvědčivé, jelikož od „zakladatelské postavy“ očekávají více než pouhou formulaci problematiky a vymezení pole výzkumu. Nicméně samotné konsensuální stanovení kritérií, definujících dostatečnou hloubku a komplexitu zpracování, hodnou zakladatelské a vpravdě konstitutivní postavy, je mimořádně obtížné a prakticky nedosažitelné. Navíc spravedlivá válka není exaktní vědou, nýbrž sociálně konstruovaným oborem, jehož obsah se napříč historií proměňuje (ať už jde o nově se vynořující výzvy a výzkumné otázky či některé zastávané hodnoty). A v souladu s tím se bude měnit i osoba, která jako první otvírá otázky, jež jsou – toho času, aktuálně – v zorném poli teoretiků a teoretiček spravedlivé války. Dokonce se tak zdá, že s ohledem na proměnlivou podobu oboru a konstantní redefinici některých jádrových prvků, je zodpovězení otázky na permanentní úrovni („jednou provždy“) nedosažitelné a každá doba je zas a znovu nucena hledat své vlastní zakladatelské postavy, konvenující soudobému převládajícímu pojetí spravedlivé války. Postavy z kánonu disciplíny se tak nutně budou v průběhu času měnit (či se alespoň bude proměňovat jejich význam v rámci „síně slávy“) a ty, které se zrovna budou nacházet na piedestalu zakladatelské role, navíc budou vždy obestírat diskuse o tom, zdali je formativní vliv a míra systematickosti a intenzity zpracování otázek, souvisejících s tématem spravedlivé války, odpovídající.

Literatura

- ARISTOTELÉS. (2013): *Etika Nikomachova*. Praha: Petr Rezek.
AUGUSTINUS, A. (2007): *Political Writings*. Atkins, E. M. – Dodaro, R. J. (eds.): Cambridge: Cambridge University Press.

- AUGUSTINUS, A. (2015): *Contra Faustum Manichaeum. Kniha II*. Dostupné na: http://www.augustinus.it/latino/contro_fausto/libro_22_testo.htm (Navštívené: 11. 8. 2022).
- BARNES, J. (1988): The Just War. In: Kretzmann, N. – Kenny, A. – Pinborg, J. (eds.): *The Cambridge History of Later Medieval Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 771 – 783.
- BELLAMY, A. (2006): *Just Wars: From Cicero to Iraq*. Cambridge: Polity Press.
- BELCH, S. et al. (2018): *Paweł Włodkowic i polska szkoła prawa międzynarodowego*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- BENEYTO, J. M. – VARELA, J. C. (eds.) (2017): *At the Origins of Modernity: Francisco de Vitoria and the Discovery of International Law*. Cham: Springer.
- BREKKE, T. (ed.) (2006): *The Ethics of War in Asian Civilizations*. London: Routledge.
- BROWN, D. (2011): Judging The Judges: Evaluating Challenges to Proper Authority in Just War Theory. *Journal of Military Ethics*, 10 (3), 133 – 147.
- BRUNSTETTER, D. – O'DRISCOLL, C. (eds.) (2018): *Just War Thinkers: From Cicero to the 21st Century*. New York: Routledge.
- COHEN-ALMAGOR, R. (2013): *Just and Unjust Wars: A Study of the Israeli Wars*. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/265234978_Just_and_Unjust_Wars_A_Study_of_the_Israeli_Wars (Navštívené: 11. 8. 2022).
- CORDEIRO-RODRIGUES, L., SINGH, D. (2019): *Comparative Just War Theory: An Introduction to International Perspectives*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- COPPIETERS, B. – CUELEMANS, C. – FOTION, N. (eds.) (2003): *Moral Constraints on War: Principles and Cases*. New York: Lexington Books.
- COREY, D., CHARLES, D. (2012): *The Just War Tradition: An Introduction*. Wilmington: ISI Books.
- COX, R. (2017): Expanding the History of the Just War: The Ethics of War in Ancient Egypt. *International Studies Quarterly*, 61 (2), 371 – 384.
- COX, R. (2018a): Gratian. In: Brunstetter, D. – O'Driscoll, C. (eds.): *Just War Thinkers: From Cicero to the 21st Century*. New York: Routledge, 34 – 49.
- COX, R. (2018b): Historical Just War Theory up to Thomas Aquinas. In: Lazar, S. – Frowe, H. (eds.): *Oxford Handbook of Ethics of War*. New York: Oxford University Press, 99 – 121.
- CRAIGIE, P. (2002): *The Problem of War in the Old Testament*. Eugene: Wipf and Stock Publishers.
- DE PAULO, C. – MESSINA, P. – TOMPKINS, D. (eds.) (2011): *Augustinian Just War Theory and the Wars in Afghanistan and Iraq*. New York: Peter Lang.
- DOMINGO, R., MINNUCCI, G. (2020): Alberico Gentili and the Secularization of the Law of Nations. In: Witte, J. – Domingo, R. (eds.): *Christianity and Global Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ELSHTAIN, J. B. (1992): Epilogue: Continuing Implications of the Just War Tradition. In: Elshtain, J. B. (ed.): *Just War Theory*. Oxford: Blackwell, 323 – 333.
- EVANS, M. (ed.) (2005): *Just War Theory: A Reappraisal*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- FARREL, M. (2013): *Modern Just War Theory: A Guide to Research*. Lanham: Scarecrow Press.
- FISHER, D., BIGGAR, N. (2011): Was Iraq an Unjust War? A Debate on the Iraq War and Reflections on Libya. *International Affairs*, 87 (3), 687 – 707. Dostupné na: https://www.jstor.org/stable/20869720?seq=1#metadata_info_tab_contents (Navštívené: 11. 8. 2022).
- FLEGR, J. (2007): *Úvod do evoluční biologie*. Praha: Academia.
- FORD, B. (2013): *Jus ad vim* and the Just Use of Lethal Force-Short-of-War. In: Allhoff, F. – Evans, N. – Henschke, A. (eds.): *Routledge Handbook of Ethics and War*. Abingdon: Routledge, 63 – 75.
- FOTION, N. (2007): *War and Ethics: A New Just War Theory*. New York: Continuum.
- FROWE, H. (2014): *Defensive Killing*. Oxford: Oxford University Press.
- GALLIOTT, J. ed. (2019): *Force Short of War in Modern Conflict: Jus Ad Vim*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

- HENSEL, H. (ed.) (2010): *The Prism of Just War: Asian and Western Perspectives on the Legitimate Use of Military Force*. Burlington: Ashgate.
- HOBBS, T. (1839): *The English Works of Thomas Hobbes of Malmesbury, 1. díl*. (Molesworth, W. ed.). London: Bohn.
- HOLUB, T. (2009): *Boj proti terorismu ve světle nauky o takzvané spravedlivé válce: návrh kriteriologie*. Praha: Ministerstvo obrany ČR.
- HRUBEC, M. (2008): Předpoklady interkulturního dialogu o lidských právech. In: Hrubec, M. (ed.): *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciánské perspektivy*. Praha: *Filosofia*, 13 – 48.
- HUSBY, T. (2009): Justice and the Justification of War in Ancient Greece: Four Authors. *Classics Honors Papers*, 1. Dostupné na: <https://digitalcommons.conncoll.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=classicshp> (Navštívené: 11. 8. 2022).
- HUTEČKA, J. (2008): Kořeny teorie spravedlivé války: od Platóna ke Grotiovi. *Theatrum Historiae*, 3, 85 – 107. [Online] Dostupné na: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/35066/HutečkaJ_Kořeny%20teorie_2008.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Navštívené: 11. 8. 2022).
- CHARTA OSN. (1945): [Online] Dostupné na: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf> (Navštívené: 11. 8. 2022).
- CHRISTOPHER, P. (2004): *The Ethics of War and Peace: An Introduction to Legal and Moral Issues*. Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall.
- JOHNSON, J. T. (1975): *Ideology, Reason, and the Limitation of War*. Princeton: Princeton University Press.
- JOHNSON, J. T. (1981): *Just War Tradition and the Restraint of War*. Princeton: Princeton University Press.
- JOHNSON, J. T. (1991): Historical Roots and Sources of the Western Just War Tradition. In: Kelsay, J. – Johnson, J. T. (eds.): *Just War and Jihad: Historical and Theoretical Perspectives on War and Peace in Western and Islamic Traditions*. New York: Greenwood Press, 3 – 30.
- JOHNSON, J. T. (1997): Teorie spravedlivé války: Přerušená tradice. *Politologický časopis*, 4 (4), 352 – 362.
- JOHNSON, J. T. (2005): Spravedlivá válka včera a dnes. *Salve: revue pro teologii a duchovní život*, 15 (3), 61 – 79.
- JOHNSON, J. T. (2009): Thinking Historically about Just War. *Journal of Military Ethics*, 8 (3), 246 – 259. Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15027570903230307> (Navštívené: 11. 8. 2022).
- KELLER, A. (2012): Cicero: Just War in Classical Antiquity. In: Justenhoven, H.-G. – Barbieri, W. A. (eds.): *From Just War to Modern Peace Ethics*. Boston: de Gruyter, 9 – 29.
- KELSAY, J. – JOHNSON, J. T. (eds.) (1991): *Just War and Jihad: Historical and Theoretical Perspectives on War and Peace in Western and Islamic Traditions*. New York: Greenwood Press.
- KELSAY, J. (2007): *Arguing the Just War in Islam*. Cambridge: Harvard University Press.
- KONIAR, I. (2009): *Zdôvodnenie vojny v prácach sv. Augustína*. *Studia theologica*, 11 (4), 15 – 36. Dostupné na: <https://studiatheologica.eu/pdfs/sth/2009/04/02.pdf> (Navštívené: 11. 8. 2022).
- KONIAR, I. (2011): *Tradícia spravodlivej vojny. Teória alebo teórie?* Ružomberok: Verbum.
- KONIAR, I. (2016): Koncept spravodlivej vojny v klasickom Grécku. *Kultúrne dejiny*, 7 (2), 176 – 196.
- KONIAR, I. (2018): Čo nebolo povedané o revizionistickej kritike. *Filosofický časopis*, 66 (4), 567 – 587.
- LANGAN, J. (1984): The Elements of St. Augustine's Just War Theory. *The Journal of Religious Ethics*, 12 (1), 19 – 38. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/pdf/40014967.pdf> (Navštívené: 11. 8. 2022).
- LAZAR, S. (2016): War. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/entries/war/index.html> (Navštívené: 11. 8. 2022).

- LAZAR, S. (2017): Just War Theory: Revisionists versus Traditionalists. *Annual Review of Political Science*, 20 (4), 37 – 54. Dostupné na: https://www.annualreviews.org/doi/full/10.1146/annurev-polisci-060314-112706#_i2 (Navštívené: 11. 8. 2022).
- LEE, S. (2012): *Ethics and War: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LO, P.-Ch., TWISS, S. (eds.) (2015): *Chinese Just War Ethics: Origin, Development, and Dissent*. New York: Routledge.
- MARKUS, R. (1983): Saint Augustine's Views on the Just War. *Studies in Church History*, 20, 1 – 13.
- MATTOX, J. M. (2006): *St. Augustine and the Theory of Just War*. New York: Continuum.
- MATTOX, J. M. (2018): The Just War Tradition in Late Antiquity and Middle Ages. In: May, L. (ed.): *The Cambridge Handbook of The Just War*. Cambridge: Cambridge University Press, 13 – 32.
- MAY, L. (2012): *After War Ends: A Philosophical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MAY, L. – ROVIE, E. – VINER, S. (eds.) (2006): *The Morality of War: Classical and Contemporary Readings*. Upper Saddle River: Pearson.
- MCCORMICK, J. (2010): *Europeanism*. Oxford: Oxford University Press.
- MCMAHAN, J. (2012): Rethinking the 'Just War'. *The New York Times*. Dostupné na: http://opinionator.blogs.nytimes.com/2012/11/11/rethinking-the-just-war-part-1/?_r=0 (Navštívené: 11. 8. 2022).
- MESSINA, P., DE PAULO, C. (2011): The Influence of Augustine on the Development of Just War Theory. In: de Paulo, C., Messina, P., Tompkins, D. (eds.): *Augustinian Just War Theory and the Wars in Afghanistan and Iraq*. New York: Peter Lang, 23 – 56.
- MOELLENDORF, D. (2008): Jus Ex Bello. *Journal of Political Philosophy*, 16 (2), 123 – 136.
- MOELLENDORF, D. (2015): Two Doctrines of Jus ex Bello. *Ethics*, 125 (3), 653 – 673.
- MORKEVIČIUS, V. (2018): *Realist Ethics: Just War Traditions as Power Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MOSELEY, A. (2022): Just War Theory. *The Internet Encyclopedia of Philosophy*. Dostupné na: <http://www.iep.utm.edu/justwar/> (Navštívené: 11. 8. 2022).
- NARDIN, T. (1992): Ethical Traditions in International Affairs. In: Brown, Ch. – Nardin, T. – Rengger, N. (eds.): *Traditions of International Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1 – 19.
- NARDIN, T. (ed.) (1998): *The Ethics of War and Peace: Religious and Secular Perspectives*. Princeton: Princeton University Press.
- NEFF, S. (2005): *War and the Law of Nations: A General History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- NEFF, S. (2014): *Justice Among Nations: A History of International Law*. Cambridge: Harvard University Press.
- NIDITCH, S. (1995): *War in the Hebrew Bible: A Study in the Ethics of Violence*. Oxford: Oxford University Press.
- NORMAN, R. (1995): *Ethics, Killing and War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- O'DRISCOLL, C. (2008): *The Renegotiation of the Just War Tradition and the Right to War in the Twenty-First Century*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- O'DRISCOLL, C. (2015): Rewriting the Just War Tradition: Just War in Classical Greek Political Thought and Practice. *International Studies Quarterly*, 59 (1), 1 – 10. Dostupné na: <http://epri-nts.gla.ac.uk/102384/1/102384.pdf> (Navštívené: 11. 8. 2022).
- O'DRISCOLL, C. (2018a): Keeping Tradition Alive: Just War and Historical Imagination. *Journal of Global Security Studies*, 3 (2), 234 – 247. Dostupné na: <https://academic.oup.com/jogss/article/3/2/234/4964797> (Navštívené: 11. 8. 2022).
- O'DRISCOLL, C. (2018b): The Historical Just War Tradition. In: Brown, Ch. – Eckersley, R. (eds.): *The Oxford Handbook of International Political Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- O'DRISCOLL, C. (2019): Nobody Wins the Victory Taboo in Just War Theory. *Journal of Strategic Studies*, 42 (7), 901 – 919. DOI: <https://doi.org/10.1080/01402390.2019.1588118>.

- ONDŘEJ, J. et al. (2010): *Mezinárodní humanitární právo*. Praha: C. H. Beck.
- OPHIT, A., ROSEN-ZVI, I. (2018): *Goy: Israel's Others and the Birth of the Gentile*. Oxford: Oxford University Press.
- OREND, B. (2006): *The Morality of War*. Peterborough: Broadview Press.
- PAUL, V. (1996): *Nejstarší památky mezinárodního práva*. Praha: Academia.
- PLATÓN (1996): *Parmenidés*. Praha: Oikoymenh.
- POPOVSKI, V. – REICHBERG, G. – TURNER, N. (eds.). (2009): *World Religions and Norms of War*. Tokyo: United Nations University Press.
- RAAFLAUB, K. (ed.). (2007): *War and Peace in the Ancient World*. Malden: Wiley-Blackwell.
- PAGDEN, A. (ed.). (2002): *The Idea of Europe: From Antiquity to the European Union*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RAMSEY, P. (1961): *War and the Christian Conscience: How Shall Modern War Be Conducted Justly?* Durham: Duke University Press.
- RAYMOND, G. (2010): The Greco-Roman Roots of the Western Just War Tradition. In: Hensel, H. (ed.): *The Prism of Just War: Asian and Western Perspectives on the Legitimate Use of Military Force*. Burlington: Ashgate, 7 – 27.
- REICHBERG, G., Syse, H. – Begby, E. (eds.). (2006): *The Ethics of War: Classic and Contemporary Readings*. London: Wiley-Blackwell.
- REICHBERG, G. – Syse, H. (eds.) (2014): *Religion, War, and Ethics: a Sourcebook of Textual Traditions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- REICHBERG, G. (2018): Historiography of Just War Theory. In: Lazar, S. – Frowe, H. (eds.): *The Oxford Handbook of Ethics of War*. New York: Oxford University Press, 59 – 79.
- ROBINSON, P. (ed.). (2003): *Just War in Comparative Perspectives*. Aldershot: Ashgate.
- ROBINSON, P. (2008): *Dictionary of International Security*. Cambridge: Polity Press.
- RODIN, D. (2002): *War and Self-Defense*. Oxford: Clarendon Press.
- RODIN, D. (2015): The War Trap: Dilemmas of Jus Terminatio. *Ethics*, 125 (3), 674 – 695.
- ROSŮLEK, P. (2007): Reflexe spravedlivé války. In: Rosůlek, P. a kol.: *Politická filozofie: aktuální problémy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 158 – 176.
- RUSSELL, F. (1977): *The Just War in the Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SOKOL, J. (2002): Civilizace a kultura. Přednáška, Francouzsko-český seminář společenských věd, Praha, Česká republika.
- SORABJI, R. – RODIN, D. (eds.) (2006): *The Ethics of War: Shared Problems in Different Traditions*. Aldershot: Ashgate.
- SORABJI, R. (2006): Just War From Ancient Origins to the Conquistadors Debate and its Modern Relevance. In: Sorabji, R. – Rodin, D. (eds.): *The Ethics of War: Shared Problems in Different Traditions*. Aldershot: Ashgate, 13 – 39.
- SOUKUP, V. (2011): *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Praha: Portál.
- STAHN, C. – EASTERDAY, J. – IVERSON, J. (eds.) (2014): *Jus Post Bellum: Mapping the Normative Foundations*. Oxford: Oxford University Press.
- STEWART, G. (2018): Marcus Tullius Cicero. In: Brunstetter, D. – O'Driscoll, C. (eds.): *Just War Thinkers: From Cicero to the 21st Century*. New York: Routledge, 8 – 20.
- SUTOR, B. (2014): *Od spravedlivé války ke spravedlivému míru? Etapy a šance procesu dějinného poučení*. Praha: Filosofia.
- SWIFT, L. J. (2007): Early Christian Views on Violence, War, and Peace. In: Raaflaub, K. (ed.): *War and Peace in the Ancient World*. Malden: Blackwell, 279 – 296.
- SYSE, H. (2007): Augustine and Just War: Between Virtue and Duties. In: Syse, H. – Reichberg, G. (eds.): *Ethics, Nationalism, and Just War: Medieval and Contemporary Perspectives*. Washington: The Catholic University of America Press, 36 – 50.
- SYSE, H. (2010): The Platonic Roots of Just War Doctrine: A Reading of Plato's Republic. *Diametros*, 23, 104 – 123.
- TEICHMAN, J. (1986): *Pacifism and the Just War*. Oxford: Basil Blackwell.

- VAN ITTERSUM, M. (2016): Hugo Grotius: The Making of a Founding Father of International Law. In: Orford, A. – Hoffmann, F. (eds.): *The Oxford Handbook of the Theory of International Law*. Oxford: Oxford University Press.
- VAN NESTE, B. (2006): *Cicero and St. Augustine's Just War Theory: Classical Influences on a Christian Idea*. University of South Florida. Dostupné na: <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4978&context=etd> (Navštívené: 11. 8. 2022).
- VREELAND, H. (1917): *Hugo Grotius: The Father of the Modern Science of International Law*. New York: Oxford University Press.
- WALTERS, L. (1984): *Five Classic Just-War Theories: A Study in the Thought of Thomas Aquinas, Vitoria, Suarez, Gentili and Grotius*. Ann Arbor: University Microfilms International.
- WALZER, M. (1977): *The Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books.
- WALZER, M. (2006): The Triumph of Just War Theory (and the Dangers of Success). In: Walzer, M.: *Arguing About War*. New Haven: Yale University Press.
- WALZER, M. (2019): *Spravedlivé a nespravedlivé války: morální argumentace s historickými příklady*. Praha: Academia.
- WEEKS, A. (2010): *The Choice of War: the Iraq War and the Just War Tradition*. Santa Barbara: Praeger.
- WYNN, P. (2013): *Augustine on War and Military Service*. Minneapolis: Fortress Publishers.
- ZRZAVÝ, J. (1997): Homologie: o jednom pojmu, jehož každý užívá. *Vesmír*, 76 (1), 27 – 31. Dostupné na: <http://casopis.vesmir.cz/clanek/homologie> (Navštívené: 11. 8. 2022).

Vznik tohoto článku byl podpořen v rámci Studentské grantové soutěže o projekty specifického výzkumu Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové v roce 2020 pod identifikačním číslem 2131.

Michal Rigel
Univerzita Hradec Králové
Fakulta filozofická
Katedra filozofie a společenských věd
nám. Svobody 331
500 03 Hradec Králové
Česká republika
e-mail: michal.rigel@uhk.cz
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2107-8056>